

Täydennyskoulutus - puskuri työn ja tieteen välissä

Parjanen, Matti 1988. *Täydennyskoulutus — puskuri työn ja tieteen välissä*. Aikuiskasvatus 8,2, 18—22. — Artikkelissa käsitellään korkeakoulujen täydennyskoulutuksen suhdetta työelämään akateemisen koulutuksen ja tutkimustoiminnan puseruksissa. Täydennyskoulutuksen tulisi ottaa suunnitelmissaan huomioon ne sosiaaliset ilmiöt, jotka työn maailmassa kunakin ajankohtana on havaittavissa. Täydennyskoulutus osaa seurata työuralla menestyvien koulutustarpeita, mutta monet muut työelämän tutkijoiden käyttämät tyypologiat ovat vieraita koulutussuunnittelijoille. Myös korkeakoulu- ja tiedepoliittisten koulukuntien suhtautumista korkeasteen täydennyskoulutuksen lajeihin esitellään.

Artikkelissa käsitellään täydennyskoulutusta nimenomaan työ- ja koulutusinstituutioiden välissä toimivana koulutusmuotona. Tällöin on kyseessä erityisesti korkea-asteen täydennyskoulutus. Koska tällaista koulutusta annetaan korkeakouluihin kuuluviissa täydennyskoulutuskeskuksissa, nousee erääksi ongelmaksi aina täydennyskoulutuksen, avoimen korkeakoulun, työllisyyskoulutuksen ja erilaisen konsultoinnin suhde muuhun korkeakoulutukseen ja erityisesti tieteeseen. Sopuisa rinnakkaiselo järkkyy aina silloin, kun nämä korkeakoulun ekstensiotehtävät asetetaan kilpailemaan rahasta, tiloista tai ajasta traditionaalisen perus- ja jatkokoulutuksen tai tieteellisen tutkimustoiminnan kanssa.

Työelämän monisärmäiset haasteet

Koulutuksen, erityisesti täydennyskoulutuksen mahdollisuuksia vaikuttaa työelämän suuriin rakennemuutoksiin korostetaan toistuvasti. Ns. työllisyyskoulutus on kohdannut ristiriitaista suhtautumista sekä täydennyskoulutusorganisaatioiden, koulutettavien että myös elinkeinoelämän piirissä. Työllisyyskoulutuksen kaltaisella koulutusinstituutiolla on taipumus jäykistyä paikoilleen, vaikka itse työelämä antaisikin aihetta uudistumiseen. Jos valtioneuvoston periaatepäätöksellä käsite ”työllisyyskoulutus”

haudataankin, itse ilmiö jäänee ongelmiseen henkiin.

Myös täydennyskoulutuksen taustalta on helppo löytää nykyistä kaksinapaista jaottelua menestyviin A-ihmisiin ja ei-menestyviin B-ihmisiin. Eräät sosiaalipoliittikan tutkijat ovat ryhtyneet vastustamaan tätä yksinkertaistettua ja poliittisen demagogista mallia esittämällä työtömyystutkimuksista saaduista tuloksista monisärmäisempiä johtopäätöksiä.

Täydennyskoulutuksen suunnittelijoiden ei pidä kulkea etsimässä työelämän tayloristisia koulutustarpeita tuntematta niitä sosiaalisia ilmiöitä, joita tällä hetkellä työn maailmassa on havaittavissa. Seuraavalla lyhyellä ja karkeistettulla typologisoinnilla haluan kysyä, onko suomalainen täydennyskoulutus osannut ottaa nimenomaan työelämän todellisten ihmisryhmien tarpeet ja näiden ryhmien intressien ristiriitaisuudet huomioon koulutus suunnittelussaan.

Vähätalon (1988, 13) käyttämää typologisointia soveltaen voidaan työelämästä löytää seuraavat ryhmät erilaisine elämäntapoineen ja toimintamalleineen:

1. Menestyjät

Heihin ei työttömyys juuri koskaan kohdistu. Ongelmana heillä on pikemminkin työn ylitarjonta (14—16 tunnin työpäivät). Menestyjien hallitsevaa ideologiamallia voidaan luonnehtia monessa suhteessa dynaamisesti konservatiiviseksi tai usooikeistolais-uusliberalistiseksi.

2. Selviytyjät

He karsiutuvat joskus tilapäisesti työstä, koulutuksesta ja muista sosiaalisista yhteisöistä. Työtehtävät ovat tayloristisia, pitkälle alistettuja, ositettuja ja vain vähän harjaannusta vaativia. Ryhmällä ei ole kovin voimakasta työhön samaistumista tai työmotivaatiota. Selviytyjien reformistinen ideologiamalli hyväksyy myös pääosin liike-elämän keskeiset päämäärät, mutta haluaa säädellä eräitä sen keinoja.

3. Syrjäytyjät

Heitä työelämä ei hyödynnä kuin satunnaisesti, ja heille on tyypillistä pitkäaikainen ja toistuva työttömyys. Viranomaisten ohjailu- ja kontrollipyrkimykset kohdistuvat usein juuri tähän ryhmään. Syrjäytyneiden kohdalla voidaan puhua mm. vetäytymisen ja joskus häiriköitymisen yksilökohtaisista toimintamalleista.

4. Vaihtoehtojen etsijät

He kehittävät aktiivisesti uusia työn ja yhteiskunnallisten suhteiden muotoja. He ovat vapaaehtoisesti jättäytyneet syrjään, kun syrjäytyneet ovat sitä pakosta. Työn organisaation ta-

voitteena on mm. pienryhmämuotoisuus, itsensä toteutus, ekologinen harmonia ja paremmat sosiaalis-yhteiskunnalliset suhteet. Omasa toimintaideologiassaan vaihtoehtojen etsijät kysyvät, eikö työ olisi sopeutettava ihmisen ja luonnon ehtoihin eikä päinvastoin.

Ilmeisesti vuoden 1989 alusta voimaan astuva, valtioneuvoston periaatepäätökseen pohjautuva aikuiskoulutuksen järjestelmä perustuu enimmäkseen kysynnän ja tarjonnan varassa toimivaan markkinamekanismiin. Voidaan kysyä, miten täydennyskoulutus ja työllisyyskoulutus on ottanut huomioon edellä mainittujen ryhmien erityistarpeet; osataanko koulutussuunnittelussa mieltää niissä vallitsevat elämäntavat ja toimintamallit. Tällä hetkellä em. ryhmistä "menestyjät" ovat korkeakoulujen täydennyskoulutuksen suosikkeja. Heidän kohdallaan koulutuksen tuottavuuden mittarin elohopea hypähtää aina korkeisiin lukemiin.

Olisi myös kiinnostavaa tutkia, miten eräät akateemiset henkilö- ja ammattiryhmät osallistuvat täydennyskoulutukseen. Miten esim. Häyrysen (1985) akateemisten urien pitkittäistutkimuksessa esiintyvien "eminenttien" eli kulttuurivaikuttajien joukossa ollaan kiinnostuneita täydennyskoulutuksesta. Olisiko ehkä suuriakin eroja Häyrysen käyttämien Hollandin tunnettujen intressityyppien välillä? Ehkäpä "yrittävä", "tekniis-käytännöllinen" tai "mukautuva" tyyppi istuu useammin täydennyskoulun penkillä kuin "tutkiva", "sosiaalinen" tai "taiteellinen". Tai miten Hirsjärven ja Remeksen (1986) koulutusta ja tietoyhteiskuntaa koskevassa tutkimuksessa esiintyvät "optimistit" ja "pessimistit" suhtautuvat itsensä kouluttamiseen? Puuttuvatko viimeksi mainitut täydennyskoulutuskursseilta kokonaan, koska pessimistisessä tulevaisuudenkuvassa koulutukseen investoiminen on ehkä turhaa.

Edellä mainittujen typologioiden esittelyllä haluan ilmaista, että tavanomaiset selvitystyyppiset tutkimukset kertovat yleensä vain täydennyskoulutettavien sukupuoli-, ikä-, koulutus-, ammatti- ja paikkakuntarakenteen yksinkertaisista eroista. Niiden lisäksi on siis löydettävissä paljon muitakin koulutus suunnittelun kannalta kiinnostavia ja hyödyllisiä luokitteluja.

Samana kysymyksen voisi esittää yhtä lailla työelämässä viime vuosina valtaa pitäneille työmarkkinajärjestöille. Antikainen (1987, 96) on "spekuloinut" erilaisten ohjauksen muotojen muutoksia koulutusjärjestelmässämme 1970-luvulla ja lähitulevaisuudessa. Hän päätyy arvioinnissaan siihen, että työmarkkinajärjestöt ovat aikuiskoulutuksessa lisäämässä tuntuvasti aktiivisuuttaan ja valtaansa, eli *korporatismi* vain entisestään vahvistuu. Vuonna 1988 eläm-

me kuitenkin kiinnostavaa aikaa seurattessamme (sisältä tai ulkoa) korporatismiin kamppailua muiden ohjausmuotojen joukossa. Juuri tällä hetkellä vaikuttaa siltä, että entinen vahva keskus-korporatisti SAK on kokemassa asemassaan ehkäpä ratkaiseviakin muutoksia. Myös työnantajapuolella on omat ongelmansa suhteessa puoluepoliittisiin ohjauksen muotoihin.

Eräs mahdollisuus korporatismiin vahvistamiseen em. palkkapoliittisista ongelmista huolimatta olisi *koulutusrahastojen* perustaminen. Valtioneuvoston periaatepäätös aikuiskoulutuksen kehittämiseksi tekee asetelman sellaiseksi, että aikuiskoulutuksen organisaatiot ovat vaativana osapuolena valtiovaltaa kohtaan. Koulutusrahastojen kohdalla kuitenkin ne joutuvat seuraamaan sivusta, syntykö työmarkkinaosapuolten välillä minkäänlaisia sopimuksia. On täysin selvää, että aikuiskoulutusorganisaatiot täydennyskoulutuskeskuksineen asettuvat tässä mahdollisessa eturistiriidassa kernaammin henkilöstösapuolen vaatimusten taakse. Koulutusrahastot ovat todellakin jotain uutta ja konkreettisen merkittävää suomalaisessa työelämän koulutuksessa. Suunnitellut koulutusmallit saavat aikaan eloa sekä uusissa ammatillisissa aikuiskoulutuskeskuksissa että korkeakoulujen täydennyskoulutuskeskuksissa. Kiinnostus on sekä taloudellista että pedagogista.

Suomi on yksi puhdaspiirteisimpiä protestanttisen puritaanisen työn ihailun maita. Tällöin yksilöt kokevat työn menetyksen tavallisesti katastrofaalisena. Toinen suomalaisen ihailun ja arvostuksen kohde on tietenkin koulutus. Voisiko koulutus instituutiona sittenkin korvata työn? Onko vapaaehtoisessa aikuiskoulutuksessa mukana olevalla mahdollisuus korvata menetetty työnsä koulutuksella silti kadottamatta yhteiskunnallista statustaan? Yhä useammat ovat vastanneet tähän ongelmaan kääntämällä suomalaisten korkeakoulusuunnittelijoiden rakentamat karriääririkkaat ylösalaisin: ensin työ, sitten koulutus. Korkeakoulujen opettajat eivät ole vielä heränneet huomaamaan ilmiötä, josta ruotsalaiset tutkijat käyttävät käsitettä *adultification of higher education* (Abrahamsson 1986). Myös suomalaisten korkeakoulujen peruskoulutus on täyttymässä kokeneista ja motivoituneista aikuisopiskelijoista. Ongelma räjähtää akateemisten traditionalistien käsiin, ellei aivointa korkeakoulua pian kutsuta apuun säätelemään erilaisia ”ylioppilastulvia ja -sumia”.

Koulukunnat painostavat

Tiettyä skeptisyyttä esiintyy kasvatus- ja koulutustieteiden vaikutuksista koulutuksen karuun

todellisuuteen. Ehkäpä sittenkin teorioita osataan soveltaa kentällä. Esimerkiksi kolme vuotta sitten kirjoitin tässä lehdessä (3/85) täydennyskoulutuksen tavaraesteettisistä houkutuksista toteamalla mm. muutamalla rivillä, ettei tavarakulttuurille usein ominaista ”seksuaalista lumetta” ole helppo löytää suomalaisesta täydennyskoulutuksesta. Kuitenkin mainitsin eräiden hotellien taidokkaasti sijoittavan koulutustiloihinsa samanaikaisesti sekä nais- että miesvaltaisia kursseja, jolloin näin toteutetulla koulutuksella voidaan saada aikaan mielymyksen tunteita herättäviä piilorakenteisia vaikutuksia. Teoretisointi herätti iltapäivälehtien kiinnostuksen siinä määrin, että sain moitteita käytännön aikuiskoulutuksen etulinjojen kenttävärtijoilta. Tällaisista asioista kirjoittaminen kuulemma aiheuttaa hotelliseminaarien järjestäjille ja yleensäkin aikuiskouluttajille rekrytointivaikeuksia, jos kurssilaisien aviopuolisoiden epäilyt tällä tavoin herätellään.

Ehkäpä tällaiset reaktiot saavat myös koulutustieteilijät uskomaan, että aikuisten koulutukseen liittyy paljon muitakin *funktioita* kuin koulutuksen puhdas sisältö, sen ”objektiivinen funktio”. Haugin (1982, 214) funktionaalista terminologiaa voitaisiinkin soveltaa siten, että edellä kuvatun kaltaisissa ”odottamattomissa” koulutuksen tehtävissä käytettäisiinkin käsitettä *täydennyskoulutuksen piilofunktioyhteys*. Ortodoksiset sievistelijät saisivat kutsua niitä ”dysfunktioiksi”, haitallisiksi seurauksiksi.

Eräs keino kuvata korkea-asteen täydennyskoulutuksen ja tieteen välisiä suhteita on eritellä tieteen ja korkeakoulutuksen tulevaisuutta pohtivien *ajatussuuntien tai koulukuntien suhtautumista aikuisten kouluttamiseen*. Oheisessa taulukossa Panhelainen (1988) on lyhyesti kuvannut koulukuntien ja kolmen täydennyskoulutusmuodon välisiä suhteita. Uustraditionismilla tarkoitetaan tässä tieteen ja korkeakoulutuksen autonomiaa ja kompetenssia korostavaa koulukuntaa, jonka edustajia Suomessa löytyy eniten humanistien ja yhteiskuntatieteilijöiden keskuudessa. Kulttuurivallankoumuksellisilla tarkoitetaan eräänlaisia ”tuhon profettoja”, jotka ennustavat maailman rauhan järkkyvän ja ihmiskunnan olevan ekokatastrofin partaalla; vain tiede ja tieteellinen universalistikoulutus voi kehityksen katkaista. Utilitaristinen koulutus puolestaan on lähtökohdiltaan kehitysoptimistinen ja katsoo OECD:läiseen ajatteluun perustuen, että tulevaisuuden on pohjaututtava nykyistä selkeämmin korkeakoulu- ja tiedepoliittiselle suunnittelulle.

<i>Korkeakoulu- ja tiedepoliittiset koulukunnat</i>	<i>Korkea-asteen täydennyskoulutuksen lajit</i>		
	Avoin korkeakoulu	Lyhytkestoinen täydennyskoulutus	Täydennyskoulutuksen pitkät ohjelmat
Uustraditionalismi	Ei kuulu yliopiston välttämättömiin perustehtäviin	Ei kuulu lainkaan yliopistolle, sallittua ainoastaan esim. varojen keräämiseksi perustutkimukseen	Ei kuulu yliopiston tehtäviin
Kulttuurivallankumoukselliset	Tietyltä osin kannatettavaa, tieteellistä eloonjäämisoppia kansalle	Tuomittavaa, ei kuulu yliopistolle	Tietyltä osin perusteltua, ei ammatti-, vaan tutkimuskeskeisesti
Utilitarismi	Kannatettavaa kohtuullisesti (a) koulutusreservien hyödyntämiseksi (b) tasa-arvon nimissä	Tietyiltä osin tarpeen jatkuvasti	Välttämätöntä, usein tieteellinen tieto ammatillisten muutosten tueksi

Tämä taulukko siis osoittaa, miten jonkun tiede- ja korkeakoulupoliittisen ajattelun dominanssi tietyssä korkeakoulussa, tiedekunnassa, koulutuslallalla tai tietynä aikana heijastuu myös korkea-asteen täydennyskoulutukseen. Pelkästään tämän syy-yhteyden tiedostaminen auttaa selviytymään niistä organisatorisista, taloudellisista ja asenteellisista ongelmista, joita syntyy tieteen ja työelämän keskinäisestä hyödyntämisestä täydennyskoulutuksessa. Olen vakuuttunut siitä, että suomalainen täydennyskoulutus joutuu vielä pitkän aikaa olemaan puserruksissa uusklassisen ja teknokraattisen korkeakoulumallin välissä. Olen todennut aikaisemmin, että tällä hetkellä parhain arvolutaus on sellaisella mallilla, jossa sekä teoreettinen näkemys on korostunut että suhde työelämään on kiinteä. Tätä tyyppiä voidaan kutsua "polytekniseksi" (Parjanen 1985, 42—45).

Aikuiskasvatus (ammattikasvatuksen ohella) on aina ollut lapsipuolen asemassa kasvatustieteellisessä tutkimustoiminnan määrässä ja taloudellisessa tukemisessa. Niinpä onkin toiveita herättävää — toivottavasti ei taas keran turhia — nähdä ammatillisen aikuiskoulutuksen kehittämisestä hallituksen 24.3.1988 antaman periaatepäätöksen sisältävän eksplisiittisesti aikuiskoulutuksen erääksi työväliseksi

tutkimustoiminnan, omaehtoisen koulutuksen, henkilöstökoulutuksen ja työllisyyskoulutuksen rinnalla. Nyt olisi korkea aika panostaa taloudellisesti myös syvällisempään teoriapainotteiseen tieteelliseen tutkimukseen. Valitettavasti alle kolmen vuoden tutkimusprojekteilla ei ehdiä porautua kovinkaan syvälle aikuiskasvatuksen todellisiin ongelmiin.

Olen omassa tutkimushankkeissani havainnut, miten pitkäkestoista onkaan sellainen tutkimus, joka haluaisi antaa vastauksia esimerkiksi siihen, millaisia piilorakenteita ammatillisessa täydennyskoulutuksessa lymyää kaiken kauniin tavaraestetiikan ja esineellistymisen suojissa (Parjanen 1985). Olen myös kysynyt, onko avoimessa korkeakoulussa opiskelussa perimmäisenä motiivina sittenkin jokin muu kuin yleensä kyselytutkimuksessa esiintullut syy: ammatillinen hyötytarkoitus, itsensä kehittäminen tai sosiaalinen yhdessäolo ja viihtyminen. Omassa tutkimusprojektissani (Parjanen 1988) olen halunnut tutkia, soveltuuko R. Collinsin *eksklusiivisuutta ja statusryhmiä koskeva kvalifikaatioteoria* avoimen korkeakoulun opiskelijoiden motiivien analysointiin. Alustavat tutkimustulokset antavat aihetta havaintoihin, joiden mukaan tavanomaisella postikyseilyllä saadut tulokset aikuisopiskelun motiiveis-

ta päätyvät edellä mainittuihin ”tavanomaisiin” syihin. Statusopiskelun korostaminen ja eksklusiivisuus (halu luoda opiskelun avulla sosiaalista etäisyyttä lähiympäristöön, erityisesti työtovereihin) on eroteltavissa tutkimusaineistossa vain vähäisesti. Sen sijaan kvalitatiivisilla menetelmillä (teemahaastattelulla) kerätystä aineistossa tätä ilmiötä esiintyy selkeämmin.

Kolmantena esimerkkinä mutkikkaista ja pitkäjänteisistä tutkimusaiheista mainitsen *aikuiskoulutuksen legitimaation* analysoinnin. Kansansivistystyön, ammatillisen aikuiskoulutuksen (täydennyskoulutuksen) ja avoimen korkeakoulun asema koulutus- ja työinstituutiossa on riippunut paljonkin näiden koulutusmuotojen sosiaalisen, juridisen ja hallinnollisen legitimoinnin kehityksestä. Legitimaation tutkimisen tekee kiinnostavaksi nimenomaan sen selvä riippuvuus yhteiskunnallisista ja kulttuurisista ympäristötekijöistä.

Haluan kuitenkin korostaa, että lukuisien uusien ja ennen tutkimattomien aikuiskasvatuksen alueiden lisäksi riittää syvällistä teoreettista ja empiiristä tutkimista vielä entisissäänkin aiheissa.

Täydennyskoulutuskeskusten arkipäivä osoittaa, että on vaikeata nojata toimintansa korkeakoulun tieteellisten laitosten aktiviteettiin ja korkeakoulun opettajiin ja samanaikaisesti ottaa huomioon taloudellisiin realiteetteihin perustuvat koulutuksen tilaajat ja heidän enemmän tai vähemmän pitkäjänteiset koulutustarpeensa. Tämän riippuvuuden ristiriitaisuuteen sopinee analogiaksi Allardtin analyysi taloudellisesta, sosiaalisesta ja poliittisesta Suomesta Itä- ja Länsi-Euroopan välissä. Hän toteaa, miten välimaastossa sijaitseva alue on yleensä periferia, joka on riippuvainen keskuksesta. Hänen kehitysmallinsa mukaan Suomi ei ole kuitenkaan vain tällainen periferia, vaan se on myös *puskuriperiferia*, jolla on riippuvuussistaan huolimatta suurempia mahdollisuuksia oma-aloitteisuuteen ja itsenäiseen elämään kuin pelkässä yksipuolisessa riippuvuusasemassa. Korkeakoulujen täydennyskoulutus-

keskukset ovat kuten tämän kehitysmallin Suomi. Myös tieteen ja työelämän välissä toimivalle täydennyskoulutukselle sopii Allardtin lohdullinen ja innostava kehoitus ristiriitoja pelkäävälle Suomelle: ”Asemamme vaatiikin jatkuvaa oma-aloitteisuutta ja sen edellytysten pohdintaa. Virtaisissa paikoissa on perinteisesti yksi tärkeä neuvo: Soutakaa!” (Allardt 1982, 31).

Lähteet

- Abrahamsson, K. 1986. Adult participation in Swedish higher education. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Allardt, E. 1982. Suomi Itä- ja Länsi-Euroopan välissä. Teoksessa pankkitoiminta ja talouspolitiikka, Mika Tiivola 60. Helsinki: Frenckell Printing Works.
- Antikainen, A. 1987. Koulutusjärjestelmän muutos ja koulutushallinto. *Aikuiskasvatus* 7, 3, 92—99.
- Haug, W. F. 1982. Mainonta ja kulutus. Jyväskylä: Gummerus.
- Hirsjärvi, S. & Remes, P. 1986. Voidaanko tulevaisuuteen vaikuttaa? Koulutus ja tietoyhteiskunta - tutkimuksen osaraportti. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja A. Tutkimuksia 1.
- Häyrynen, Y-P. Academic Careers Study 1965—83: Account of Life Course. Teoksessa Mäkinen, R. & Panhelainen, M. & Parjanen, M., Recent Finnish Research on Higher Education 1985. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisuja 364.
- Panhelainen, M. 1988. Yliopiston ja täydennyskoulutuksen vaihtoehtoisista tulevaisuuksista. Alustus Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen korkeakoulupedagogisessa opintopiirissä 21.3.1988.
- Parjanen, M. 1985. Myytit ja täydennyskoulutus. Tampereen yliopiston kasvatustieteen laitos. Julkaisusarja A: Tutkimusraportti n:o 36.
- Parjanen, M. 1988. Eksklusiivisuus aikuisopiskelussa. Teoksessa Panhelainen, M. (toim.), Akateemiset korkeakoulutuksessa ja työelämässä. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä, 20. Painossa.
- Vähätalo, K. 1988. Joukkotyöttömyys ja yhteiskunnallinen osallistuminen. *Yliopisto* 8, 12—14.

Matti Parjanen, 1988. Further Education — a Buffer between Work and Science

This article discusses the relationship of further education in the universities to professional life, caught as it is between academic education and research. Further education should take into account at the planning stage those social phenomena that make their appearance at any given time in the professional world. Further education is able to keep up with the educational needs of those advancing in their careers, but many other typologies employed by professional life researchers are foreign to educational planners. The attitude of the academic and scientific-political schools of thought toward the various forms of further education is also presented.